МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 5/3 2023

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

5/2-сан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының 25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен 2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды. №01-044-санлы гуўалық берилген.

Нөкис

5/3-сан *2023*

ноябрь

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Мавлюда АЧИЛОВА
Нуриддин АЧИЛОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Лола ИСРОИЛОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Мехри НАРБАШЕВА
Улфат МАҲКАМОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ
Шахсанам МАТУПАЕВА
Лобар МУХТОРОВА
Камаладин МАТЯКУБОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Сайёра РАХМОНОВА
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшода САПАРБАЕВА
Феруза САПАЕВА
Зайниддин САНАҚУЛОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Гулноз ТУРАЕВА
Гулмира ТОЖИБОЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Дилбар ҚАРШИЕВА
Вохид КАРАЕВ
Дилбар ҚОДИРОВА
Ризамат ШОДИЕВ
Абдушукур ШОФҚОРОВ
Дилфуза ШАББАЗОВА
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲӘМ ӘДЕБИЯТ

Orazimbetova R.M. Sh.Seyitovtiń «Xalqabad» romaní leksikasínín semantika-stilistikalíq ózgeshelikleri 7
Gulyamova X. Olmosh so`z turkumini o`qitish metodikasi 14
Ro'ziyeva S.X. Otli birikmalarning lingvopoetik tahlili asosida talabalarda sintaktik bilimlarni rivojlantirish 18
Ҳасанова Д.О. Семасиология муаммоларига доир баъзи мулоҳазалар 23
Ahmedova H. Nutq madaniyatini shakllantirishda gendyer xususiyatning o'ziga xosligi 28
Aliyeva N.N. Evfemizm so'zlarining funksiyalari va motivatsiyalari 32
Parmonov A.A. Means of representing irony in uzbek and English literary texts 36
Imomov E.A. Professional vocabulary and their features of stabilizing the basic structure 41
Saliyeva Sh. S. Categories and criteria for distinguishing neologisms and occasionalisms in linguistics 46
Ernazarova H. Classification of the category of introductory constructions in artistic discourse 51

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Utamuradov A., Jumabaev A. «Tárbiya» páni hám onıń sociallíq-gumanitar pánler oqítílíwında orni 56
Tilegenov A.T. Yoshlarda milliy istiqlol g'oyasini shakllantirishda xalq og'zaki ijodidan foydalanishning asosiy tendentsiyalari va ilmiy-nazariy asoslari 62
Jumamurodova U. M. Talabalarda vizual intellekt: mohiyati va amaliy ahamiyati 82
Yarova S.B. Talabalar ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning konseptual asoslari 86
Mamaxonova J. "Ekologik bilim "va "Ekologik madaniyat" tushunchalarining konseptual tahlili 91
Ashurov M.Sh. Aksiologik yondashuvlar asosida talabalarda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini takomillashtirishning shakl, metod va usullari 96
Давлетмуратова Э. Ёшларда фуқаролик тушунчаларни ва ватанпарварлик туйғусини тарбиялаш 103
Kenjaboyeva N.M., Sapieva N.M. Iqtidorli o'quvchilarning kreativ fikrlash kompetentligini rivojlantirishni ijtimoiy–pedagogik qo'llab -quvvatlash 107
Daminova N.K., Jamalova N.U. Talabalar ijtimoiylashuvini tashkil etishning o'ziga xosliklari 116
Abdurazaqov F.A. 10-11-sinf o'quvchilariga ta'lim-tarbiya berishda notiqlik madaniyatini shakllantirish mexanizmlarini takomillashtirish 121
Odinaboboyev F.B. Milliy hunarmandchilik orqali kasbiy tarbiya berish (Surxon vohasi misolida) 130
Shayzakova N.S. Zamonaviy ta'limda bo'lajak o'qituvchilarning deontologik malakasini rivojlantirishning ahamiyati 136
Yaqubova D.B. Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarining o'qish jarayonida mustaqil ta'limning o'rni 142
Axmadaliyeva M. STEAM dasturiga oid testlar tuzishning nazariy asoslari 146
Kosimova N. D. Komplaens munosabatlarini shakllantirishning psixologik mexanizmlari 154
Ismoilova N.I., Djurakulov R. O'qitish: determinant va matrisa 160
Ruziyev E.I., Esboganova B. Bo'lajak chizmachilik va tasviriy san'at o'qituvchilarining grafik ta'limi mazmunini takomillashtirish 165
Tleumbetova Q.D. Pedagog-tarbiyachining kasbiy mahoratini oshirish texnologiyasi 171
Esemuratova T.A. Sharq mutafakkirlarining meroslarida oilada bolalarni tarbiyalash masalalari 176
Temirbekova A.O. Lingvistikaning neyropedagogik asoslarida dasturlash nazariyasi va amaliyoti 180
Xusanova F.R. Kompetentlikka yo'naltirilgan pedagogik aspektning ilmiy asoslari 190

Toshpo'latova M. O'smirlarda mustaqil mutoola madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari 197
Xodjayeva D.Yu. Axborot xurujlariga qarshi yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish 201
Akayeva N.A., Abulova M.K. Huquqiy madaniyatni shakllantirishda huquqiy tarbiyaning o'rni 208
Rasulova A.M. Talabalarni diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashning pedagogik-psixologik jihatlari 215
Magdieva M. E. Hunarmandchilik asosida xotin qizlarning kasbiy-amaliy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari 222
Ashurova Z. M. STEAM texnologiyasi – zamon talabi 226
Qo'shayev I.A. Baxshichilik festivallarining musiqiy ta'limdagi o'rni 233
Rahmatova M. T. Xalq qo'shiqlari vositasida o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishning pedagogik asoslari 239
Saitkulova N.R. Talabalarning akademik mobilligini rivojlantirish usullari va vositalari hamda shakllari 244
Rasulov A.N. Umumta'lim maktabi o'qituvchilarining jamoani boshqarish qobiliyatini rivojlanitirishdagi ustuvor yo'nalishlar xususida 250
Мусурмонов Р., Кабирова З.М. Инновацион бошқарувда интеллектуал таълимнинг уйғунлиги 256
Musurmonov R., Musurmonova N. Ta'lim muassasalarini zamonaviy boshqaruv tizimiga qo'yilgan talablar 262
Xurramov K.M. Ta'limdagi zamonaviy innovatsion texnologiyalar 267
Ачилова М.С. Қўл меҳнатига ўргатиш орқали болалар ижодий тафаккурини ривожлантириш ишлари 272
Kadirova G.X. Ta'lim klasterini joriy etish tamoyillari 277
Худойбердиева С.Н. Ихтисослик фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибалар асосида яратилган ўқув материалларидан фойдаланиш модели 283
Nosirov B.G'. Masofaviy ta'lim va uni ta'lim jarayoniga tadbiq etishning mazmuni va ahamiyati 287
Salihova M.Sh. Oliy ta'lim muassasalari talabalari uchun "ta'lim nazariyasi" fanini o'qitishda gemifikatsiya texnologiyasidan foydalanish 296
Эргашев Э.К. Профессионал таълим тизимида компетенциявий ёндашувга асосланган модулли таълим дастури 300
Qurbanov I.G'. Rivojlantiruvchi treninglar orqali maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlari kasbiy kompetentligini oshirish jarayonini tashkil etish, boshqarish va baholash mexanizmlari 312
Sayfullayeva D.A. Ta'lim sifatini baholashda steam xalqaro baholash dasturidan foydalanish 320
Yusupova A.P. Hamkorlik texnologiyasiga asoslangan ta'lim jarayonini tashkil etish 328
Sodikov X.T. Oliy ta'limda bo'lajak mutaxassislarni amaliy faoliyatga tayyorlash omillari 333
Xasanova N.A. Muammoli ta'lim (PBL) asosida professional ta'lim o'quvchilarida amaliy ko'nikmalarni shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari 340
Мукумова Д.И. Творческий деятельность - реализованные способности 345
Арысланбаева А.Б. Какой учитель нужен современной школе? 350
Арисланбаева З.Е. Формирование и развитие экологической культуры у студентов 354
Давлетмуратова Э. Социальные ценности и нравственно-патриотические взгляды героя Узбекистана Алланияза Утениязова 358
Ибраймова А. Психологические особенности токсичных родителей 363
Mamutova Yu. Improving reading skills of grades 10-11 students through english-language media 367

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲӘМ РУЎХЫЙЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Ҳакимов А.А. Урбанизация жараёнлари тарихидан (сўнгги бронза даврига оид – Далварзин шаҳар харобаси мисолида) 373

Абдуллаев У. Фарғона водийси халқлари қадимги тарихий манбаларда ... 378
Турекеев Қ.Ж. Қорақалпоқларнинг никоҳ тўйлари билан боғлиқ анъанавий тасаввурлар ... 382
Nigmanova U.B. Globallashuv sharoitida milliy- madaniy meros va qadriyatlarni saqlash zaruriyati ... 388
Saidova D.E. XIX asr oxiri XX asr boshlarida o‘zbek san’atining shakllanishi va rivojlanishi ... 396

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Hakimov A. Kreativ yondashuv asosida biofizika fanini o‘qitish samaradorligini oshirish ... 400
Bagbekova L.K. Ta’lim jarayonini raqamlashtirishda kompyuter grafikasini o‘qitishning ilmiy-nazariy asoslari ... 410
Avezov M.A. Malaka amaliyot jarayonlarini raqamli ta’lim muhitida tashkil etish texnologiyasi ... 415
Atoyev F. Innovatsion texnologiyalar yordamida talabalarning elektron ta’lim resurslardan foydalanish samaradorligi ... 421

БАСЛАЎЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Yusupova G.Z. Baslawísh klass oqíwshílarínda 4k kònlikpelerin qáliplestiriwde jaña áwlad sabaqlíqlaríníñ tutqan orni ... 427
Matchonov S.M. Boshlang`ich sinflarda mutolaa madaniyatini shakllantirish texnologiyasi ... 431
Наджимитдинова М.А. Бўлажак мактабғача таълим ташкилоти тарбиячисининг ижодий фаоллигини ошириш жараёни модели ... 436
Abdullayeva M.Dj., Abdullayeva M.M. Boshlang’ich ta’limda ijtimoiy-huquqiy me’yorlarning ahamiyati ... 445
Homidova N.N. Boshlang‘ich sinif o‘quvchilariga tabiy fanlarning o‘qitish metodikasi tarixi ... 450
Pardayev A.I. Bo‘lajak boshlang’ich sinf o‘qituvchilarida mediasavodxonlik va axborot madanyatini shakillantirish orqali kelajak avlodni tarbiyalash ... 455
Toshpulatova N.Sh. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ilmiy dunyo - qarashni fanlararo shakllantirish metodikasini takomillashtirish ... 460
Mamatraimova D.Ch. Boshlang‘ich sinf ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida o‘quvchilar nutqini o‘stirish usullari ... 468
Odinaboboyev F.B. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy hunarmandchilikni rivojlantirish orqali kasbiy tarbiya berish ... 474
Tashmatova Sh.R. Boshlang’ich sinf o’quvchilarida kreativ fikrlashning pedagogik –psixalogik xususiyatlari ... 480
Zokirov F. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematikadan qo‘llaniladigan test topshiriqlari turlari ... 486
Raximova M.X. Bolalarni maktabga tayyorlashda maktabgacha ta’lim tashkilotlari va oilaning o’zaro hamkorligida tarbiyachi faoliyati ... 491
Axunov U.R. Bolalarning aqliy va ruhiy tarbiyasini rivojlantirishda jismoniy tarbiyaning o‘rni ... 498
Eraliyeva Z. R. Bolalar kitobxonligi va mediya muhitida bolalik konseptining ifodalanishi ... 502
Istamova Sh.M. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqining o‘ziga xos xususiyatlari ... 509
Kamilova V.S. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarga ta’lim berishda kompetensiyaviy yondashuv ... 515
Hamroyeva G.I. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida hamkorlik muhitini yaratishning ahamiyati ... 519
Ashurova X.A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining xalqaro PISA baholash dasturi asosida o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirish ... 524
Boymurodova G.T. Maktabgacha ta’limda pedagog-tarbiyachilarni kasbiy-shaxsiy tayyorgarligini takomillashtirishning pedagogik asoslari ... 530

Арысланбаева А.Б. Формирования профессиональных компетенций будущих учителей начальных классов ... 536

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

Allanazarov I.G. Boksshínıń kún tártibi, gigiyenası hám shíǵíwdaǵí medicinalíq qadaǵalaw ... 540
Serimbetov Q. O. Sportda marketing xízmetin shólkemlestiriwdiń teoriyalíq hám metodikalíq tiykarları ... 556
Serimbetov Q. O. Juziw sportında hárekettiń tezligin tárbiyalawdıń qural hám usílları ... 564
Suyarov X. B. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida voleybol mashg'ulotlarini tashkil etish mexanizmlari ... 574
Mambetkasimova Q. Sportchining atletik sifatlarini rivojlantirish uchun mashqlar ... 581
Ахмедов Ғ. Жамиятда жисмоний маданиятнинг ривожланиш тенденциялари ... 585
Рахимов Х.К., Абдуллаев Ғ. А., Хакимжонов М. Х. Саидғаниев С.О. Енгил атлетика машғулотларида чидамлилик сифатларини ривожлантиришда спортчиларнинг юрак уриш частотаси орқали Аэроб ва Анаэроб чегарасини аниқлаш услуби (ўрта ва узоқ масофаларга югурувчилар мисолида) ... 591
Shukurllayev J.M. Klaster yondashuv asosida talabalarni kasbiy va ilmiy faoliyatga tayyorlash akmeologiyasi mexanizmi (jismoniy madaniyat misolida) ... 598
Shermatov M.N. O'zbekistonda futbolni rivojlantirishning asosiy maqsadlari va vazifalari ... 603
Nazarov A.I. Maktablarda voleybol sportini shakllantirishning ilmiy asoslari ... 607
Djurabayeva D.E. Ovqatlanish gigiyenasining inson salomatligiga ta'siri ... 610
Farafontova O.A., Ilyosova F.F. Problems of pedagogical aspects of selection and training of football players ... 615
Xudoyberganov J. S. Talaba yoshlarda jismoniy chidamlilik sifatlarini rivojlantirishda pedagogik tizimini takomillashtirishning o'rni va xususiyatlari ... 620

UMUMTA'LIM MAKTABI O'QITUVCHILARINING JAMOANI BOSHQARISH QOBILIYATINI RIVOJLANITIRISHDAGI USTUVOR YO'NALISHLAR XUSUSIDA

Rasulov A.N.
"Maktab menejmenti" kafedrsi mudiri, p.f.f.d.(PhD).

Tayanch so'zlar: ta'lim-tarbiya, zamonaviy boshqarish, etnopedagogika, etnopsixologiyaga, kasbiy bilim, ko'nikma, o'qituvchining professional taktikasi, didaktik qobiliyat, akademik qobiliyat, perseptiv qobiliyat, kommunikativ qobiliyat, konstruktiv qobiliyat, tashkilotchilik qobiliyat, hayotiy pozitsiya, tashabbuskorlik, tadbirkorlik.

Ключевые слова: образование, современный менеджмент, этнопедагогика, этнопсихология, профессиональные знания, умения, профессиональная тактика учителя, дидактическая способность, академическая способность, перцептивная способность, коммуникативная способность, конструктивная способность, организаторские способности, жизненная позиция, инициатива, предприимчивость.

Key words: education, modern management, ethnopedagogy, ethnopsychology, professional knowledge, skills, teacher's professional tactics, didactic ability, academic ability, perceptive ability, communicative ability, constructive ability, organizational ability , life position, initiative, entrepreneurship.

Mamlakatimiz prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning O'zbekistonning o'z taraqqiyot yo'lida, milliy tarbiya mohiyati va mazmunini teran anglashi, chuqur ilmiy nazariy salohiyati, pedagogik ijod, o'z fanining tarbiyaviy imkoniyatlarini mukammal bilishi, pedagogik bilimlarni takomillashtirishga intilish zarur deb takidlaydi hamda ichki va tashqi siyosatidan xabardorlik, o'zbek xalqining an'analari, qadriyatlari, urf-odatlarini yaxshi anglashi, siyosat, tarix, madaniyat, ma'naviyat, adabiyot va san'at, axloqshunoslik, dinshunoslik, huquqshunoslik, o'lkashunoslik, texnikaga oid ma'lumotlardan xabardorlik, etnopedagogika, etnopsixologiyaga oid bilimlarni chuqur egallagan bo'lishlari lozimligini aytadi. Kasbiy bilimlar negizida pedagogning xatti-harakati va xulqining asosini tashkil etuvchi, pedagogik prinsiplar va qoidalar vujudga keladi. Bu prinsip va qoidalarni har bir pedagog o'z tajribasiga va egallagan bilimlariga tayangan holda yaratadi va ularni doimiy ravishda takomillashtirib boradi.

M. Gorkiy katta ishtiyoq bilan rus o'qituvchisining jamiyatdagi rolini ta'kidlab o'tdi: «Agar siz rus qishlog'i uchun qanday yaxshi, aqlli, bilimli o'qituvchi zarurligini bilsangiz edi! Rossiyada uni ba'zi bir maxsus sharoitlarga joylashtirish kerak va bu tezroq amalga oshirilishi kerak, agar biz odamlarning keng ma'lumotisiz davlat kam kuygan g'ishtlardan qurilgan uy singari qulab tushishini tushunsak! o'qituvchi rassom, rassom bo'lishi kerak, o'z ishiga jon kuydirishi kerak, ammo bizning mamlakat bu ishchi, yomon o'qimishli odam, kim qishloqda bolalarni surgunga borishni shu qadar ishtiyoq bilan o'qitishga boradi. U och, tushkunlikka tushgan, bir parcha nonni yo'qotish ehtimolidan qo'rqadi. Va u qishloqdagi birinchi odam bo'lishi kerak, shunda u barcha savollarga javob bera olishi uchun, dehqonlar unga e'tibor va hurmatga loyiq kuchni tan olishlari uchun, hech kim unga baqirishga jur'at etmasligi kerak. ... uning shaxsiyatini kamsitadi, chunki ular hammamizga o'xshaydi: serjant, boy do'kon egasi, ruhoniy, politsiyachi, maktab vasiysi, usta va maktab inspektori nomini olgan, lekin unga befarq bo'lmagan mansabdor shaxs. yaxshiroq ta'lim to'g'risida, lekin faqat tuman doiraviy hujjatlarini diqqat bilan bajarish haqida ... «

Pedagogik funksiya bu o'qituvchi uchun belgilangan ish yo'nalishi: kasbiy bilim va ko'nikmalarni qo'llash. Albatta, pedagogik harakatlarni qo'llashning asosiy yo'nalishlari o'quvchilarni o'qitish, o'qitish, tarbiyalash, rivojlantirish va shakllantirishdir. Yo'nalishlarning har birida o'qituvchi ko'plab aniq harakatlarni amalga oshiradi, shuning uchun uning funktsiyalari ko'pincha yashirin bo'lib qoladi va har doim ham oshkor qilinmaydi. Shunga qaramay, biz pedagogik ishning ildiziga qarab, biz kasbiy pedagogik faoliyat asosida nimalar yotishini aniqlaymiz va o'qituvchining asosiy vazifasi o'qitish, tarbiyalash, rivojlantirish va shakllantirish jarayonlarini boshqarish ekanligini aniqlaymiz. O'qituvchi o'qitishga emas, balki o'qitishni boshqarishga, ta'lim berishga emas, balki ta'lim jarayonlarini boshqarishga chaqiriladi. Va u ushbu asosiy funktsiyani qanchalik aniq tushunsa, u o'z o'quvchilariga shunchalik mustaqillik, tashabbus, erkinlik beradi. O'z ishining haqiqiy ustasi o'quv va tarbiya jarayonida, go'yo «parda ortida» talabalar tomonidan erkin amalga oshiriladigan, ammo aslida o'qituvchi tomonidan boshqariladigan tanlovdan tashqarida qoladi. O'qituvchiga qo'yiladigan birinchi talab - bu pedagogik mahorat. O'qitish qobiliyati - bu o'quvchilar bilan ishlash, bolalarga bo'lgan muhabbat va ular bilan muloqot qilishdan zavqlanishda namoyon bo'ladigan shaxsiy xususiyat. Ko'pincha, pedagogik qobiliyatlar aniq harakatlarni - chiroyli gapirish, qo'shiq aytish, rasm chizish, bolalarni tartibga solish va h.k.

O'qituvchining kasbiy zaruriy fazilatlari - chidamlilik va o'zini tuta bilish. Professional har doim, hatto eng kutilmagan vaziyatlarda ham (va ularning ko'plari ham bor), ta'lim jarayonida etakchi mavqeini saqlab qolishga majburdir. O'quvchilar tarbiyachining buzilishlarini, chalkashliklarini va ojizligini sezmasliklari va ko'rmasliklari kerak. A.S. Makarenko tormozsiz o'qituvchi buzilgan, boshqarib bo'lmaydigan mashina ekanligini ta'kidladi. Siz buni doimo eslab turishingiz, harakatlaringizni va xatti-harakatingizni boshqarishingiz, bolalarga nisbatan g'azablanishga moyil bo'lmang, mayda-chuyda narsalardan asabiylashmang.

O'qituvchi xarakteridagi ruhiy sezgirlik - bu o'quvchilarning holatini, ularning kayfiyatini his qilish, unga eng ko'p muhtoj bo'lganlarga yordamga kelishga imkon beradigan barometr turidir. O'qituvchining tabiiy holati ularning tarbiyalanuvchilarining buguni va kelajagi uchun kasbiy g'amxo'rlikdir. Bunday o'qituvchi yosh avlod taqdiri uchun shaxsiy mas'uliyatini anglaydi.

O'qituvchining o'ziga xos kasbiy sifati adolatdir. O'qituvchi o'z faoliyatining mohiyatiga ko'ra talabalarning bilimlari, ko'nikmalari, harakatlarini tizimli ravishda baholashga majbur. Shuning uchun, uning baholash baholari talabalarning rivojlanish darajasiga mos kelishi muhimdir. Ular tomonidan ular tarbiyachining ob'ektivligini baholaydilar. Hech narsa o'qituvchining axloqiy obro'sini kuchaytirmaydi, chunki uning ob'ektiv bo'lish qobiliyati. O'qituvchining xurofoti, bir tarafkashligi, sub'ektivligi ta'lim ishiga juda zararli.

O'qituvchi talabchan bo'lishi kerak. Bu uning muvaffaqiyatli ishlashi uchun eng muhim shart. O'qituvchi birinchi navbatda o'ziga yuqori talablarni qo'yadi, chunki boshqalar o'zlaridan yo'q narsani talab qila olmaydi. Pedagogik talabchanlik oqilona bo'lishi kerak. Ta'lim ustalari rivojlanayotgan shaxsning imkoniyatlarini hisobga olishadi.

Zamonaviy o'qituvchining shaxsiyati asosan uning bilimliligi va yuksak madaniyati bilan belgilanadi. Bepul harakatlanishni istagan har bir kishi zamonaviy dunyo ko'p narsani bilishi kerak. O'qituvchi har doim ko'rgazmali namuna bo'lib, u qanday qabul qilinganligi va o'zini qanday tutishi kerakligi standartidir.

Layoqat-Psixologiyada tug'malik alomatlari bor individual sifatlar layoqatlar deb yuritildi va uning ikki xili farqlanadi: 1) tabiiy (tug'ma) layoqat-odamdagi oliy nerv tizimi faoliyatining xususiyatlari, miya yarim sharlarining qanday ishlashi, qo'l-oyoqlarning biologik va fiziologik sifatlari, bilish jarayonlarini ta'minlovchi sezgi organlari - ko'z, quloq, burun, teri kabilarning xususiyatlaridan tashkil topadi. Ijtimoiy layoqat– bola tug'ilishi bilan uni o'rab

turgan atrof muhit, muloqot uslublari, so'zlashish madaniyati kabi ko'plab omillar ta'sirida tug'ma layoqat tarbiyalanib qobiliyatga aylanib va rivojlanib boradi. Demak, layoqat tug'ma bo'lib, qobiliyat tarbiya mahsulidir. Shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish sharti hisoblangan va buning uchun zarur bilim, ko'nikma va malakalarni egallash dinamikasida yuzaga chiqadigan farqlarda namoyon bo'ladigan individiualpsixologik xususiyatiga qobiliyat deyiladi.

1. Didaktik qobiliyat - bu oson yo'l bilan murakkab bilimlarni tarbiyalanuvchilarga tushuntira olishdir. Bunda ta'lim beruvchining o'quv materialini tarbiyalanuvchilarga tushunarli qilib bayon etishi, mavzu yoki muammoni ularga aniq va tushunarli qilib aytib berishi va namoyish qilishi, tarbiyalanuvchilarda mustaqil ravishda faol fikrlashga qiziqish uyg'ota olishi ko'zda tutiladi. Ta'lim beruvchi zarurat tug'ilgan hollarda o'quv materialini o'zgartira, soddalashtira oladi, qiyin narsani oson, murakkab narsani oddiy, tushunarsiz narsani tushunarli qila oladi.

2. Akademik qobiliyat - barcha fanlar yuzasidan muayyan bilimlarga ega bo'lishlik. Bunday qobiliyatlarga ega bo'lgan ta'lim beruvchi o'z mutaxassisligi bo'yicha bilimlar hajmidagina emas, balki ancha keng va chuqurroq biladi, o'z sport turi sohasidagi yangiliklarni kuzatib boradi. Fan-texnika, ijtimoiy-siyosiy hayotga doir qiziqishlari bilan ko'p narsalarni o'rganib boradi. Tarbiyalanuvchilarda ma'lum fan bo'yicha bilim va ko'nikmalar shakllantirish jarayonida ma'lumotlarni boshqa fanlar (fizika, anatomiya, fiziologiya, geometriya va h.k) bilan bog'lay oladi.

3. Perseptiv qobiliyat - qisqa daqiqalarda tarbiyalanuvchilar holatini idrok qila olish fazilati, bu tarbiyalanuvchining ichki dunyosiga kira olish qobiliyati, tarbiyalanuvchi shaxsini va uning vaqtinchalik psixologik holatlarini juda yaxshi tushuna bilish bilan bog'liq bo'lgan psixologik kuzatuvchanlikdir. Bunday ta'lim beruvchi kichkinagina alomatlar, uncha katta bo'lmagan tashqi belgilar asosida tarbiyalanuvchi ruhiyatdagi ko'z ilg'amas o'zgarishlarni ham fahmlab oladi.

4. Nutqiy qobiliyat –ixcham, ma'noli, ohangdor, muayyan ritm, temp, chastotaga ega bo'lgan nutq. Shuningdek, ta'lim beruvchi nutqining jarangdorligi, uning pauza, mantiqiy urg'uga rioya qilishi. Qobiliyatli ta'lim beruvchining nutqi mashg'ulotda hamisha tarbiyalanuvchilarga qaratilgan bo'ladi. Ta'lim beruvchi yangi materialni tushuntirayotgan, tarbiyalanuvchining javobini tahlil qilayotgan, ma'qullayotgan yoki qoralayotgan bo'lsa ham uning nutqi hamisha o'zining ichki kuchi, ishonchi, o'zi gapirayotgan narsaga

qaratilganligi bilan ajralib turadi. Fikrlar ifodasi tarbiyalanuvchi uchun aniq, sodda, tushunarli bo‘ladi.

5. Tashkilotchilik qobiliyati- o‘quv guruhi yoki jamoani uyushtirish va uni boshqarish iste’dodi. Tashkilotchilik tarbiyalanuvchilarni xilma-xil faoliyat turiga jalb qilish uchun asos hisoblanadi. Bu qobiliyat, birinchidan, tarbiyalanuvchilar jamoasini uyushtirish, muhim vazifalarni hal etishga ruhlantirish bo‘lsa, ikkinchidan, o‘z faoliyatini to‘g‘ri uyushtirish qobiliyatidir.

6. Obro‘ga ega bo‘lishlik qobiliyati- o‘zining shaxsiy xususiyati, bilimdonligi, aql- farosatli, mustahkam irodasi bilan obro‘ orttirish uquvchanligi. Fanda bu qobiliyat turi – avtoritar qobiliyat, deb ham yuritiladi. Hurmatga ega bo‘lish ta’lim beruvchi shaxsiy sifatlarning butun bir kompleksiga, chunonchi, uning irodaviy sifatlariga (dadilliligi, chidamliligi, qat’iyligi, talabchanligi va h.k), shuningdek, tarbiyalanuvchilarga ta’lim hamda tarbiya berish mas’uliyatini his etishga, bu ishonchni tarbiyalanuvchilarga ham yetkaza olishiga bog‘liq bo‘ladi.

7. Kommunikativ qobiliyat –muomala va muloqot o‘rnata olish, bolalarga kirishib ketish qobiliyati, tarbiyalanuvchilarga to‘g‘ri yondashish yo‘lini topa olish, ular bilan pedagogik nuqtayi nazardan samarali o‘zaro munosabatlar o‘rnata bilish, pedagogik nazokatning mavjudligi.

8. Diqqatni taqsimlash qobiliyati –bir necha obyektlarga bir davrning o‘zida o‘z munosabatini bildirish. Ta’lim beruvchi uchun diqqatning barcha xususiyatlari – hajmi, uning kuchi, ko‘chuvchanligi, idora qilina olishi va ishga solinishning taraqqiy etganligi muhimdir. Qobiliyatli, tajribali ta’lim beruvchi o‘z fikrini (yoki tarbiyalanuvchi fikrini) bayon qilishda diqqat bilan kuzatadi, aynivaqtda barcha tarbiyalanuvchilarni o‘z diqqat-e’tiborida tutadi, toliqish, e’tiborsizlik, tushunmaslik alomatlarini hushyorlik bilan kuzatib boradi, barcha intizom buzilish hollarini e’tibordan qochirmaydi, nihoyat o‘z shaxsiy xatti-harakatlarini (mimikasi, pantomimikasi, yurish-turishni) ham kuzatib boradi.

9. Kelajakni ko‘ra bilish qobiliyati –insonning kelajagini oqilona tasavvur qilishdan iborat bashorati. Bu o‘z harakatlarining oqibatlarini oldindan ko‘rishda, tarbiyalanuvchining kelgusida qanday odam bo‘lishi haqidagi tasavvur bilan bog‘liq bo‘lgan shaxsni tarbiyalab yetishtirishda, tarbiyalanuvchining qanday fazilatlarning taraqqiy etishini oldindan aytib bera olishda ifodalanadigan maxsus qobiliyat. Bu qobiliyat pedagogik optimizmga, tarbiyaning qudratiga, odamga ishonish bilan bog‘liq bo‘ladi.

10. Konstruktiv qobiliyat –o‘quv-tarbiya ishlarini rejalashtirish va natijasini oldindan aytish qobiliyati. Bu qobiliyat tarbiyalanuvchi shaxsning rivojini loyihalashga, o‘quv- tarbiya mazmunini, shuningdek, tarbiyalanuvchilar bilan

ishlash metodlarini tanlab olishga imkon beradi. Pedagogik qobiliyatlarni har tomonlama oʻrganish qobiliyatlar shaxsning aql-idroki, his-tuygʻusi va iroda sifatlarning namoyon boʻlishidan iborat ekanligini koʻrsatadi. Bugungi olimlar, yuqorida bayon qilingan qobiliyatlar qatoriga, zamonaviy pedagogning qobiliyatini ham kiritishmoqda. Zamonaviy pedagogning qobiliyati – zamonaviy ta'lim beruvchi, shogirdlarini aql-u donishlikka, iymon-etiqodga, faol hayotiy pozitsiyaga, tashabbuskorlikka, tadbirkorlikka, ijodga yoʻnaltirish kabi qator qobiliyatlarga ega boʻlishi zarurligi koʻzda tutilmoqda. Ushbu qobiliyat turi, ta'lim oluvchilarning kelajak faoliyatlariga yoʻnaltirilganligi uchun, uni biz strategik qobiliyat atadik. Pedagogik texnika – pedagogik mahoratning tarkibiy qismlaridan biri boʻlib, oʻqituvchning oʻquvchilarga ta'sir oʻtkazish vositasi hisoblanadi.

Xulosa qilib, shuni ta'kidlash lozimki: rahbarlik – umumta'lim maktabi o'qituvchilarining jamoani boshqarish sharoitda boshqaruv funktsiyalarlarini samarali amalga oshirishni ta'minlovchi, doimiy takrorlanuvchi faoliyat usullari tizimidan iborat. Har doim ham umumta'lim maktabi o'qituvchilarining jamoani boshqarish qobiliyatini doimiy ravishda o'z ustida mustaqil izlanib, faoliyat olib borishi zarur.

Adabiyotlar:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi "Oʻzbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida" gi PF-5712-sonli farmoni.

2. Usarov J.E. O'quvchilarning malakasini shakllantirish Ta'lim samaradorligini oshirish omili sifatida // Nazariy va amaliy fan. - 2017. - T. 53. - №. 9. - S. 79-82.

3. Usarov J. Using Teaching Methods for Development Student Competencies //International Journal of Progressive Sciences and Technologies. – 2019. – T. 15. – №. 1. – C. 272-274.

4. Poʻlatov Sh.P. Ta'lim menejmenti yoxud ta'lim muassasasini ilmiy-metodik boshqarishga innovatsion yondashuv./ T.: "Yosh kuch".2022 y.

РЕЗЮМЕ

Maqolada umumta'lim maktabi o'qituvchilarining jamoani boshqarish qobiliyatini rivojlanitirishdagi ustuvor yo'nalishlari to'g'risida fikr yuritilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются приоритеты учителей общеобразовательной школы в развитии умения управлять коллективом.

SUMMARY

The article discusses the priorities of teachers of the General Education School in developing team management skills.